

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті на основі вивчення документів і монографічної літератури розкриваються сучасні соціально-педагогічні умови вивчення іноземної мови в контексті інтернаціоналізації освітнього простору.

Ключові слова: іноземна мова, соціально-педагогічні умови, інтеграція, освітній простір, диференціація, індивідуалізація навчання.

Яцишин Н. П. Социально-педагогические условия изучения иностранного языка в контексте интернационализации образовательного пространства. В статье на основе изучения документов и монографической литературы раскрываются современные социально-педагогические условия изучения иностранного языка в контексте интернационализации образовательного пространства.

Ключевые слова: иностранный язык, социально-педагогические условия, интеграция, образовательное пространство, дифференциация, индивидуализация учебного процесса.

Yacishin N. P. Social-Pedagogical Conditions of Foreign Language in Study the Context of Internationalization of Educational Space. In the article on the basis of study of documents and monographic literature the modern social pedagogical conditions of foreign language study are discovered in the context of internationalization of educational space.

Key words: foreign language, socially pedagogical terms, integration, educational space, differentiation, individualization of studies.

Постановка наукової проблеми та її значення. Загальновизнано, що вивчення іноземної мови базується на певній системі цінностей, які, на думку багатьох дослідників, значною мірою відбивають суспільне розуміння потреби в такій дії. Вступ Європи до Болонського процесу зумовив внесення радикальних змін у сферу освіти. Інтеграція в європейський освітній простір привела до зростання попиту на іноземні мови, що, зі свого боку, зумовило реформування всієї системи їх вивчення у вищих навчальних закладах та інших освітніх установах, у тому числі й професійно-педагогічну підготовку викладачів іноземних мов. В умовах євроінтеграції постає завдання більш сучасного визначення стратегії співробітництва, розробки нових психологічних і соціально-педагогічних підходів до гармонізації ціннісних орієнтацій, змісту, форм та методів вивчення іноземних мов.

Отже, метою цієї статті є обґрунтування соціально-педагогічних умов вивчення іноземної мови в Україні відповідно до потреб суспільства й сучасного цивілізаційного розвитку. Для цього передбачається вирішити такі завдання:

1. Визначити базові цінності в процесі вивчення іноземної мови.
2. Розкрити зміст та функції професійно-педагогічної діяльності викладача іноземної мови.
3. Сформулювати загальні вимоги викладача іноземної мови, принципи й етапи його підготовки та перепідготовки.
4. Виокремити основні методологічні та психолого-педагогічні проблеми професійно-педагогічної підготовки й перепідготовки фахівців іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Джерельною базою дослідження є нормативно-правові міжнародні документи з цього питання, а також Закон України “Про вищу освіту”, Національні програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), цільова комплексна програма “Вчитель” і ін. [1]. Відразу зазначимо, що в науковій літературі ця проблема перебуває в стані активної розробки, зважаючи на всезростаюче значення іноземних мов у багатьох європейських країнах, у т. ч. і в Україні, згідно з новими вимогами та стандартами мовної політики Ради Європи. Серед багатьох праць із цієї тематики привертають до себе увагу дослідження М. З. Згуровського [2], Г. С. Крючкова [3], Н. В. Кучеренко [4], І. М. Мартинової [5], Г. У. Матушанського, Ю. В. Цвенгера [6], С. Ю. Ніколаєвої [7], А. В. Сущенко, Т. І. Сущенко, О. О. Фунтікова [8] та ін. Автори цих та інших праць одноставні в тому, що вступ України до світового освітнього простору зумовлює необхідність проведення детального аналізу її системи освіти й зарубіжного досвіду організації навчання та підготовки фахівців з іноземних мов.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Професійна діяльність педагогічних кадрів, які задіяні у сфері вивчення іноземних мов, є неперервним процесом розв’язання відповідних навчально-виховних завдань, спрямованих на підготовку фахівців цього профілю. Її ефективність значною мірою визначається створенням відповідних соціально-педагогічних умов для такої діяльності й сформованістю ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця – знавця іноземних мов, здатного використати

набуті знання для самореалізації та здійснення майбутніх соціальних функцій, визначених потребами суспільства.

Нова соціально-економічна ситуація в країні привела до того, що перед вищою школою було поставлено інші, ніж раніше, цілі й завдання. Основним напрямом її діяльності на сьогодні постає задоволення потреб особистості в знаннях, у нашому випадку – іноземних мов, які б дали змогу адаптуватися в сучасному світі.

Із цією метою Україна приєдналася до Болонського процесу – структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у європейських вищих навчальних закладах задля створення до 2010 р. єдиного наукового та освітнього простору, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи, забезпечення мобільності громадян на європейському ринку праці.

Для досягнення цієї мети запропоновано прийняти зручні й зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікацій; увести у своїй основі двоступеневу структуру вищої освіти; використати єдину систему кредитних одиниць (систему ECTS – European Community Course Credit Transfer System), яку ще називають системою кредитних одиниць, системою кредитних заліків, системою кредитних рівнів, системою залікових одиниць, кредитною системою взаємовизнання тощо; ввести уніфіковані та взаємно визнані на європейському просторі додатки до диплома; напрацювати, підтримувати й розвивати європейські стандарти якості із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки відповідно до вимог ENQA; усунути наявні перепони, зокрема мовні, для розширення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи [2, 3].

До соціальних умов вивчення іноземної мови, які, до речі, є багатоплановими та включають такі вимоги освітньої галузі, як відкритість, доступність, гуманізація й гуманітаризація, інформатизація, інтерактивність, використання інформаційних гіпертехнологій (гіпертекст, гіпермедіа), особисто-орієнтована спрямованість змісту навчання, прагнення до організації гнучкого адаптованого навчального процесу та ін., слід віднести такі основні тенденції сучасної освіти, як:

- 1) зміна наукових світоглядних моделей світу;
- 2) закріплення позицій відкритої освіти;

- 3) гуманізація, зміна ролей педагога й студента в процесі навчання;
- 4) гуманітаризація, зростання ролі антропоцентризму серед низки дидактичних принципів;
- 5) переорієнтація технологій навчання з інформаційно-ілюстративного до діяльнісного підходу до навчання;
- 6) варіативність, що широко використовується під час організації навчання, вибору його структури, змісту, педагогічних технологій, зниження ролі директивних методів управління навчальним процесом;
- 7) різноманітність та вдосконалення форм навчання, розвиток дистанційних форм на базі широкого застосування телекомунікацій;
- 8) запровадження в навчальний процес засобів, що базуються на використанні комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, інформатизація освіти;
- 9) зміна ролі освіти, її інститутів та соціальних умов у сучасному суспільстві [7, 29].

Так, метою державної програми “Вчитель”, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 379 від 28 березня 2002 р., є визначення невідкладних і перспективних заходів щодо реалізації основних напрямів модернізації системи освіти з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку країни, забезпечення економічних та соціальних гарантій професійної самореалізації педагогічних працівників й утвердження їх високого соціального статусу в суспільстві. З іншого боку, до пріоритетних і невідкладних завдань у сфері модернізації педагогічної освіти та професійної діяльності фахівця іноземної мови, як і інших педагогічних працівників, належить інтеграція в загальноєвропейський освітній простір, який усе більше інтегрується й інтернаціоналізується.

Щодо останнього, то одним із пріоритетних напрямів державної політики стосовно розвитку освіти, визначених у Національній доктрині розвитку освіти (затвердженій Указом Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 р.), є вивчення й упровадження офіційних документів із мовної політики, підготовлених інституціями Ради Європи (Болонський процес), документів і матеріалів, підготовлених експертами та членами Європейської асоціації педагогічної освіти, досліджень західних учених, присвячених підготовці фахівців (у т. ч. й іноземної мови) в окремих країнах Західної Європи, де накопичений позитивний досвід такої діяльності, та, нарешті, досліджень

вітчизняних учених із проблем педагогічної освіти на Заході й робіт учених із країн близького зарубіжжя [9, 2–10].

Поєднання надбань педагогічної науки та закордонного досвіду, удосконалення власних знахідок і запозичень удалих інновацій, зокрема у сфері технологічної модернізації процесу вивчення іноземної мови й професійної діяльності педагогів, комп'ютеризації навчальних закладів, інформатизації навчально-виховного процесу ми вважаємо перспективним шляхом для успішного оновлення всієї системи підготовки фахівців іноземної мови в Україні.

Для професійної підготовки фахівців іноземної мови надзвичайно велике значення має інтернаціоналізація освіти, яка є органічним наслідком економічних, соціальних, політичних та культурних процесів 60–90-х рр. ХХ ст. на європейському континенті. Особливою інтенсивністю відзначається інтернаціоналізація освіти в країнах західноєвропейського регіону, де, починаючи з часів підписання Договору про створення ЄЕС (“Спільного ринку”, 1957 р.), розширюється міждержавне співробітництво на основі єдиної для всіх країн-учасниць ЄС політики в галузі освіти. Зокрема, для розробки єдиної освітньої стратегії й здійснення інтеграційної політики у сфері освіти в західному регіоні Європи створено Комітет освіти ЄС, під егідою якого працюють Європейський інститут виховання і соціальної політики, Центр досліджень та інновацій, Європейський інститут університетських досліджень, Європейський центр професійної освіти [10].

Аналіз документів Комітету освіти ЄС показує, що формування загальної політики в галузі професійної освіти, включаючи вивчення іноземних мов, відбувається в трьох основних напрямках:

1) визначення мети та характеру професійної освіти, що відповідає вимогам часу;

2) обґрунтування необхідності розширення й удосконалення систем професійного навчання, пристосування їх до умов швидкого науково-технічного прогресу, продиктованого сучасним цивілізаційним розвитком інформаційного суспільства;

3) практичне здійснення заходів, спрямованих на обмін інформацією та досвідом, уніфікацію програм навчання, розробку на міждержавному рівні професійної номенклатури.

В Україні підготовка фахівця іноземних мов здійснюється відповідно до Державного освітнього стандарту вищої професійної осві-

ти для педагогічних спеціальностей. Державний стандарт визначає кваліфікаційну характеристику (вимоги до знань, умінь і навичок, якими повинен володіти спеціаліст із дипломом про вищу педагогічну освіту), на основі якої певні вищі навчальні заклади розробляють відповідні професіограми (залежно від специфіки вузу, факультету, регіону тощо). Під професіограмою слід розуміти ідеальну модель (еталон) фахівця, у якому представлені: 1) основні риси особистості, якими повинен володіти фахівець; 2) знання, вміння та навички для виконання відповідних функціональних обов'язків фахівця [7, 32].

Викладене вище можна визначити як соціокультурний підхід до вивчення мови – тісну взаємодію мови й культури її носіїв. Результатом навчання є формування як комунікативної, так і соціокультурної компетенції, які забезпечують використання мови в умовах певного культурного контексту на основі діалогу культур. За такого підходу оволодіння мовою є освітнім процесом, зміст якого – культура країни, мова якої вивчається. Таким чином, іншомовна культура – це все те, що є джерелом іншомовної культурної освіти в її чотирьох аспектах: пізнавальному, розвивальному, виховному й навчальному.

Разом із тим не менш важливим є врахування психолого-педагогічних передумов вивчення іноземної мови як системи. Загальновизнано, що оволодіння іноземними мовами є глибинним і всеохоплюючим процесом, що охоплює кілька галузей життєдіяльності людини – фізіологію, психологію та психіку, торкаючись при цьому взаємодії свідомості й несвідомого. У ході навчання досягаються особливості розвинутої нації, набуваються навички виразу думок і почуттів засобами іншомовного коду. Вивчення побудови мови від елемента до елемента дає можливість чітко та коректно формувати й формулювати думки та виражати емоційний стан. Будучи одним із різновидів інтелектуальної діяльності, спілкування засобами іноземної мови розширює горизонти, допомагає глибше пізнати світ і самого себе.

У цьому контексті реальна педагогічна діяльність із підготовки фахівців іноземних мов пов'язується передусім з професіоналізацією сутнісної функції людини – функцією передачі соціального досвіду (у конкретній його формі й конкретному змісті), створюючи, таким чином, соціально-педагогічне підґрунтя всього багатогранного процесу навчання. У перспективі наукова розробка згаданих сутнісних положень може привести до певних конструктивних рішень стосовно структури та змісту професійної підготовки фахівців.

Що стосується безпосередньо процесу навчання іноземних мов, то тут на перше місце виступають проблеми методики навчання та її зв'язку з низкою інших наук, зокрема з педагогікою, психологією, лінгвістикою, соціологією, країнознавством. При цьому дані інших наук використовуються в методиці опосередковано, із використанням близьких до цієї галузі явищ і фактів, через що такі науки стосовно методики називають ще суміжними.

Передусім, методика тісно пов'язана з педагогікою і становить один з її розділів – спеціальну дидактику (у нашому випадку – дидактику навчання мові, *didactique des langues*). Із педагогіки методика запозичила чимало понять і положень, зокрема уявлення про принципи, процес навчання та його закономірності, методи й організаційні форми навчання тощо. Головні категорії педагогіки – навчання, освіта, виховання, учіння, розвиток, засвоєння – стали визначальними і для методики, хоч чимало педагогічних понять у методиці навчання мові отримали новий зміст. Тому в методиці поряд із загальнодидактичними положеннями навчання (наочність, свідомість, доступність, посильність) отримали обґрунтування й розробку спеціальні методичні принципи (комунікативність, усна основа навчання, опора на рідну мову тих, хто навчається, взаємопов'язане навчання видам мовної діяльності й інші умови вивчення іноземної мови).

Інша базисна для методики наука – психологія. Із психології методика черпає відомості про особливості засвоєння мови, індивідуально-психологічні особливості тих, хто її вивчає, і які необхідно враховувати в процесі навчання, характері формування знань, мовних навичок, умінь. Психологія дає методисту уявлення про можливе оволодіння мовою, види й ролі пам'яті в навчанні тощо. При цьому на заняттях із мови мотиви можуть бути свідомими та несвідомими. У ролі свідомих мотивів діяльності виступають інтереси, переконання, прагнення особистості. Інколи говорять про зовнішню та внутрішню мотивацію у вивченні мови. Перша визначає причини, що спонукають до вивчення мови, друга пов'язана з організацією самого навчального процесу з оволодінням мовою (вибір способів навчання, навчальних посібників, часу занять й ін.).

Як зовнішні мотиви для вивчення іноземних мов доцільно, на нашу думку, виділити розповсюдження мови у світі та її використан-

ня в ролі міжнародного засобу спілкування, а також бажання долучитися до культури тих, хто розмовляє мовою, що вивчається.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах формування єдиного ринку праці, вирішення глобальних проблем сучасного світу (економічних, політичних, соціальних, культурних), інтернаціоналізації освітнього простору необхідною стала європейська орієнтація в освіті, зокрема з вивчення іноземних мов. Розуміючи всю складність проблеми творення соціально-педагогічних умов вивчення іноземної мови в сучасних умовах, слід відзначити, що в національній системі освіти вже розпочалися процеси перегляду та вдосконалення відповідних моделей з метою підвищення їх дієвості. У численних дослідженнях можна знайти відповіді на багато питань, пов'язаних з оволодінням іноземними мовами. Однак у більшості з них висновок один: вивчення мови тільки тоді має сенс і може дати результат, коли воно ведеться серйозно, спирається на наукові досягнення й практичне врахування їх у дидактиці та спеціальних методиках викладання.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” // Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1060.doc / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
2. Згуровський М. З. Зміст і головні складові Болонського процесу / Згуровський М. З. // Режим доступу : <http://www.ntu-kpi.kiev.ua/education/charta.html>
3. Крючков Г. Навчальний план підготовки бакалавра/магістра з іноземної філології у світлі Болонського процесу / Г. Крючков // Іноземні мови в навч. закл. – 2005. – № 1 (11). – С. 6–15.
4. Кучеренко Н. В. Зарубіжний та вітчизняний досвід підготовки викладача вищої школи до професійної діяльності / Кучеренко Н. В. // Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/pfto/.../ped_01_09kucherenko.pdf
5. Мартынова И. Н. Профессиональная подготовка будущих учителей иностранных языков в вузах России и США к иноязычному общению : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И. Н. Мартынова. – Чебоксары, 2004. – 204 с.
6. Матушанский Г. У. Основные характеристики психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавателей высшей школы на современном этапе / Г. У. Матушанский, Ю. В. Цвенгер // Психол. наука и образование. – 2001. – № 2. – С. 18–24.
7. Морська Л. І. Інформаційні технології іноземної мови / Морська Л. І. – Т. : Астон, 2008. – 256 с.
8. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя технології у навчанні іноземних мов : навч. посіб. / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1995. – № 3–4. – С. 5–10.

9. Сущенко А. В. Еволюція педагогічної освіти в Україні на етапі націєтворення : монографія / [А. В. Сущенко, Т. І. Сущенко, О. О. Фунтікова та ін.] ; за заг. ред. О. О. Фунтікової. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 392 с.
10. Shaw J. Education and the European Community / J. Shaw // Education and the Law. – 1992. – Vol. 3 (1). – P. 154–256.